

דבורה עומר ז"ל

רננה גרין-שוקרון

דבורה עומר
(9 באוקטובר 1932 -
2 במאי 2013)

דבורה עומר שהלכה לעולמה השנה הייתה סופרת מוכרת, אהובה ומוערכת, שספריה ליוו ילדים ובני נוער במדינת ישראל במשך כחמישים שנה. דבורה עומר נולדה בשנת 1932 בקיבוץ מעוז חיים שבעמק בית שאן, כבת למשפחה של סופרים. דודה, יגאל מוסינזון, סופר ומחזאי, כתב את סדרת ספרי **חסמב"ה**. אביה, משה מוסינזון, שימש עורך העיתון **במעלה** של תנועת הנוער העובד, וגם אחותה הצעירה של דבורה, ורד מוסינזון, היא משוררת.

רבים מגיבורי ספריה נכחו בחיי הקוראים הצעירים כדמויות ריאליסטיות, שהשפיעו על חייהם, למרות שלעתים היו בדויות או בוגרות מגיל הקוראים. מבין הדמויות הדומיננטיות נזכיר את: טבול הנער העולה ממרוקו, שהגיע לשרת ביחידת הקומנדו הימי בצה"ל, גיבור הספר **צוללים קדימה** (י' שרברק, 1968); גילה שנולדה עם שיתוק מוחין והתמודדה עם קשיים, גיבורת הספר **אני אתגבר**; בת הקיבוץ, תמר, כותבת היומן האישי **דפי תמר** (עמיחי, 1962), ובת קיבוץ אחרת, חנה'לה הילדה החולמנית, שיצאה למסע בין כוכבים עם הגמד קרשינדו, מהספר בעל השם הארוך - **כל מה שהיה (אולי) וכל מה שקרה (כמעט) לקרשינדו ולי** (י' שרברק, 1970); גדי, בן המושב שאימץ גור נטוש ומצא עצמו עם נמר, מן הספר **מעשה בלולי ה...** (י' שרברק, 1967), ודמויות היסטוריות בלתי נשכחות כאיתמר (בן ציון) בן יהודה, בנו של אליעזר בן יהודה, מחייה השפה העברית, שרה אהרונסון מראשי מחתרת הריגול ניל"י שפעלה בארץ למען הבריטים וכנגד השליטים הטורקים, זהרה לביטוב לוחמת הפלמ"ח וטייסת בחיל האוויר הישראלי, יעקב מרידור מפקד האצ"ל שהוגלה על ידי הבריטים לאפריקה, ואפילו בנימין זאב הרצל, חוזה המדינה. ילדים רבים חשו שהאישים הללו מוכרים להם כמעט באופן אישי, בזכות הספרים שכתבה דבורה עומר - **הבכור לבית אב"י** (עם עובד, 1967), **שרה גיבורת ניל"י** (י' שרברק, 1967), **לאהוב עד מוות** (י' שרברק, 1980), **הבריחה אל החופש** (קרני, 1987), **קול קרא בחשיכה** (זמורה ביתן מודן, 1980).

במשך השנים כתבה דבורה עומר לגיל הרך, לילדי בית הספר היסודי ולנוער. היא עיבדה עבור ילדים סיפורי עם, סיפורי תורה, אגדות חז"ל, מעשיות של האחים גרים וחיברה סיפורים לחגים ולעונות השנה. אחדים מספריה של עומר הומחזו והפכו להצגות ילדים בתיאטרון לילדים ולנוער וממש לאחרונה, באפריל 2013, נחנך בשכונת ג'סי כהן שבחולון גן-סיפור בהשראת ספרה **מגדל של קוביות**. קדם לו גן-סיפור אחר, המבוסס על ספרה **המקק שנכנס לו ג'וק**.

הילדים הצעירים גדלו על הסיפורים הקצרים והחינוכיים שכתבה, ששיקפו את חיי היום יום שלהם, על הקונפליקטים ההתפתחותיים והרגשיים המלווים את הילדות, וכונסו בקבצים כמו **פגישה על ענן** (י' שרברק, 1975), **מגדל של קוביות** (י' שרברק, 1976), **הנשיקה שהלכה לאיבוד** (י' שרברק, 1978), **לא מתחשק לי** (י' שרברק, 1982), **קול הלב** (י' שרברק, 2001). הסיפורים ברובם ריאליסטיים ודידקטיים, עוסקים במצבים יומיומיים, בקונפליקטים מוכרים מן הבית, המשפחה וחברת הילדים, ברגשות והתמודדויות, ביניהם סיפורים המתארים את חיי הילדים בקיבוץ, וסיפורים בהם הילד מתמודד עם רגשותיו באמצעות הפלגה לעולם הדמיון. הסיפורים העניקו לילדים הכרה ברגשותיהם, עידוד ונחמה ונועדו לסייע להם לפתח שליטה עצמית, התחשבות בזולת וקבלת נורמות התנהגותיות, תוך שהציגו כיווני מחשבה ודרכים להתמודדות עם הבעיות המועלות. בצד התמיכה הרגשית נועדו הסיפורים לפתח מושגי חשיבה, להעשיר את אוצר המילים ולפתח התמצאות בעולם הסובב את הילד. הסיפורים נכתבו ונערכו תוך התייעצות עם פסיכולוגים ואנשי חינוך, כפרופ' עמירם רביב, פסיכולוג קליני וחינוכי מהחוג לפסיכולוגיה באוניברסיטת תל-אביב, שאף כתב מבואות לחלק מהספרים.

עומר עסקה גם בבעיות התבגרות של ילדים ובני נוער, בספרים **אמא עשרה ואמא עשרה פלוס** (י' שרברק, 1972), **השבוע הארוך בחיי מורן** (גל הפקות וכתר, 1990) וכמובן בסדרת **דפי תמר**. חיי ילדים ומתבגרים והתמודדותו של היחיד באו לידי ביטוי גם בספר **האהוב מעבר לכביש, או חברות "עלומים"** (י' שרברק, 1973), סיפורם של בני נוער חסרי בית שהתחנכו במוסד החינוכי שהקים עבורם חיים בר נחום ליד בן שמן בשנים 1936-1939, ובספר **על הגובה** (י' שרברק, 1974) שתיאר נערה שעלתה מתימן, התגברה על דעות קדומות והגיעה להיות דיילת בחברת "אל על", וכן בסיפור ההרפתקה הבלשי על חברת ילדים שמחפשת תוכי שנעלם, תוך שהם לומדים לקבל לחברתם תלמיד חדש (**לאן נעלם קפיטן קוק**, י' שרברק, 1972). בנוסף כתבה שלושה ספרי הרפתקאות שבמרכזם הילד עומריבן-ה-12, שנמצא עם משפחתו באמריקה (**הרפתקאות עומרי במקסיקו**, עמיחי, 1967).

לא רק על הילדים הקוראים השפיעה דבורה עומר, אלא גם על הוריהם. באיגרת תנחומים ששלח נשיא המדינה שמעון פרס למשפחתה של הסופרת דבורה עומר לאחר פטירתה, כתב הנשיא: "דבורה, עליה השלום נחשבת לסופרת ילדים גדולה. האמת היא, שהיא הייתה סופרת הורים גדולה. היא חינכה את ההורים כיצד לחנך את ילדיהם. לאהוב, להעריך ולחשוב. כל הדברים החיוביים לבשו אצלה אמינות גדולה, ונראו כמובנים מאליהם, כהכרחיים באמת. היא כתבה, בעט חכמה ובדיו אוהבת. והיא חינכה דורות על דורות, של הורים שהקימו דורות של בנות ובנים נפלאים במדינת ישראל." עוד כתב הנשיא: "כתיבתה הייתה קריאה, אך לא בהכרח פשטנית. היא כתבה היסטוריה, היא כתבה פדגוגיה אבל מבלי לשאת את גובה התארים האלה מעל היכולת של גובה העיניים. היא אהבה אותנו. אנחנו הקוראים מכל הגילאים אהבנו אותה. היא אפשרה לנו, למבוגרים, להיות ילדים.

היא אפשרה לילדים להיות מבוגרים יותר. היא בגדר תרומת יחיד שליבב את רוחם של רבבות. היא השאירה אחריה מורשת שתוסיף לפכות בעוז גם אחרי שהלכה מאתנו.¹

עומר זכתה להכרה ולהערכה בחייה ועם מותה הקדישו אמצעי התקשורת בישראל, הרדיו, הטלוויזיה והעיתונות המודפסת והדיגיטלית, כתבות לזכרה. אישים פוליטיים ספדו לה וסיפרו כי ספריה היוו חלק בלתי נפרד מהילדות ומהנעורים שלהם וכי היא הייתה "שותפה חשובה ואינטימית בעיצוב האתוס הצינוני של רבים".² שרת המשפטים ציפי לבני אמרה: "דבורה עומר הפכה את חומרי ההיסטוריה לסיפורי הרפתקאות מסעירים ובדרך זו הבטיחה שהנשים והגברים שעיצבו את פניה היפים של הזהות היהודית והישראלית, ימשיכו להתקיים בתודעת הילדים ובני הנוער" (שם). שרת התרבות לימור לבנת ספדה לה: "דבורה עומר סיפרה בספריה בכישרון מופלא את סיפורה של מדינת ישראל, העניקה ביטוי יוצא דופן לערכי הצינונות והפכה אותם לחלק חשוב מחיינו. במובנים רבים גם לאחר מותה תמשיך דבורה עומר באמצעות ספריה, להטביע את חותמה ולהשפיע על פני התרבות הישראלית."

רבים מספריה של דבורה עומר לילדי ביה"ס היסודי ולנוער מעוגנים בהווי הארץ, חייה ואנשיה. היא כתבה רבות על פרקים בתולדות היישוב והמדינה, על מלחמות ישראל ועל השואה, על חלוצים ולוחמים ועל ראשי הצינונות. ספריה מחיים את התקופה המתוארת בהם ומקרבים את הקוראים אל הגיבורים עליהם היא כותבת. ספרים אלה הם שהביאו לעומר את עיקר פרסומה. למעשה, היא יצרה ז'אנר חדש של רומן הרפתקאות היסטורי-ביוגרפי בו הציגה דמויות היסטוריות כדמויות אנושיות מורכבות, ולא רק כדמויות מופת אידיאליות, תוך הדגשת חוויות רגשיות המעוררות הזדהות. סוד הצלחתם של הספרים הללו נבע מן ההזדהות הרגשית של הסופרת עם גיבורי ספריה, כפי שסיפרה בכנס השנתי של "קרן בית הנשיא" בשנת תשמ"ז: "התחושה שלי היא שצריך לספר את הסיפורים האמתיים. המלכוד שלי הוא שכשאני כותבת את הסיפורים האמתיים, אני צריכה להיות שם".³ היא סיפרה כיצד לקתה בלבה כשכתבה על הרצל וכיצד חלתה כשביקרה במחנות ההשמדה בפולין לצורך כתיבת ספרה **דמעות של אש** (י' שרברק, 1984) ועל תחושת השליחות המניעה אותה בכתיבה: "אני לא יכולה להחזיר אותם לחיים. אני יכולה להחזיר אותם מהשכחה. זה הדבר היחיד שאני יכולה לעשות. ההרגשה שאני חייבת לספר, ואני נמצאת שם, מקשה עלי מאוד." (שם, עמ' 24). בכנס לספרות ילדים שנערך בשנת תש"ן התייחסה שוב לנושא ואמרה: "יש לי צורך להנציח ולסלק את האבק מהמצבות השוחחות. אף אחד לא שלח אותי, אך אני מרגישה, ותסלחו לי על הביטוי, שזה ממש כאש בוערת בעצמותי. למה. איני יודעת. אבל ככה זה, הדבר בהחלט אינו עושה את חיי קלים."

1 מתוך הכתבה: "הנשיא פרס שלח את תנחומיו למשפחת דבורה עומר" מאת אריק בנדר, **nrg מעריב** 3.5.2013.

2 שם, מדברי יו"ר האופוזיציה, שלי יחימוביץ'.

3 עומר, דבורה (1986). הסופר וספריו. **ספרות ילדים ונוער**, חוב' מ"ט, עמ' 23.

אילו הייתי כותבת מדע בדיוני, היה לי יותר נחמד. אבל לדעתי חשוב להנציח את הסיפורים על גבורה ומסירות לעם ולארץ. וזה מה שאני משתדלת לעשות".⁴

דבורה עומר זכתה בפרסים רבים כהוקרה על פועלה בתחום ספרות הילדים והנוער, בהם פרס למדן על ספריה **הבכור לבית אבי** ו**שרה גיבורת ניל**,⁵ פרס משרד החינוך לספר **הגבול שבלב**, פרס אסתר רבינוביץ לספר **מעשה בלולי ה...**, פרס זאב לספרות ילדים לשנת תשמ"א על הספר **לאהוב עד מוות** ובשנת תשנ"א על הספר **בדהרה**, מדליית יאנוש קורצ'ק ועיטור על שם הנס כריסטיאן אנדרסן על ספרה **דמעות של אש** בשנת 1987, פרס קרן הדסה על ספרה **אהבת איתמר** בשנת 2002, ופרס ראש הממשלה על מכלול יצירתה (1979). בשנת 2005 הוענק לה פרס שרת התרבות בקטגוריית ילדים ונוער וב-2006 הוענק לה פרס ישראל על תרומתה לתרבות הישראלית. בנימוקיהם כתבו השופטים כי הפרס ניתן לה על "הצלחתה להפוך את העבר הישראלי-ציוני למסכת חיה של דמויות מופת ואירועים מסעירים, שיחד בנו את המפעל הציוני האדיר. דבורה עומר פעלה מתוך תחושת שליחות חינוכית שנועדה לקרב את הנוער הישראלי לגיבורי החברה הישראלית, בפעילותה התמודדה בסוגיית השכחה והמרחק בין המסירות והלהט שליוו את הקמת המדינה לבין השגרה של חיי היום-יום".

בשנת 2013, זמן קצר לפני פטירתה, קיבלה את פרס אקו"ם על מפעל חיים לשנת 2012 על תרומתה הגדולה לספרות הילדים והנוער לאורך למעלה מחמישים שנות יצירה. שופטי הפרס כתבו: "יצירתה של דבורה עומר עשירה ומגוונת – רומנים היסטוריים, סיפורי התבגרות, ספרי נוער שבמרכזם חריג בחברה וסיפורים לפעוטות. בכל ספריה אלה של דבורה עומר ניכרים אהבת האדם שבה, רגישותה, הבנתה את נפשו של הילד והכבוד שרחשה לו. ספריה וסיפוריה, הפכו לקלאסיקה, תורגמו לשפות רבות, עובדו להצגות תיאטרון ואף נלמדים במסגרת תכניות הלימודים בבתי הספר. ספריה הינם מאבני הדרך של ספרות הילדים העברית".

דבורה עומר נפטרה ביום כב' באייר תשע"ג 2.5.12 ונקברה בכפר מעש, בו חיה וכתבה את ספריה לילדים ולבני הנעורים.

---

4 שיחה עם דבורה עומר בכנס המדור לספרות ילדים ונוער וקרן הספרות לילדי ישראל, תש"ן. **ספרות ילדים ונוער**, חוב' סג, עמ' 8.